

Küresel Endüstriyel Ekonominin Gizli Ayıbı

Yazan: Ed Ayres

Çeviren: H. Feray Salman

Bu kitap İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (SDC) tarafından desteklenen "TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR MADENCİLİK POLİTİKALARININ ve UYGULAMALARININ GÜÇLENDİRİLMESİ" çalışması kapsamında yayınlanmıştır.

ULUSLARARASI BELGELER DİZİSİ No:4

"The Hidden Shame of the Global Industrial Economy"

Yazan: Ed Ayres

Kaynak: Worldwatch Institute, Cilt. 17, Sayı 1,

© Worldwatch Institute, 2003

www.worldwatch.org

DİZGİ ve TASARIM DEV.MADEN-SEN Yayın Kurulu

YAYIN TARİHİ: Haziran 2004

ISBN: 975-92283-6-X

BASKI ve CİLT: KANOMAT Ltd. Şti. ANKARA, Tlf: 440 73 72

DEV.MADEN-SEN

Necatibey Cad. Sezenler Sok. No:2/9 Yenışehir/ANKARA

Tlf: 229 77 06

Fax: 229 47 92

e-posta: bilgi@devmadensen.org

internet adresi: www.devmadensen.org

İÇİNDEKİLER

Fatihler	7
Büyük Ayakizleri	10
Sessizliği Satılmak.....	12
Gerçekten hiçbir seçenek yok mu?	13

SUNUŞ

Bundan 30, 40 yıl kadar önce, yanbaşlarındaki Vietnam Amerikan işgaline karşı savaşırken, iktidardaki ABD işbirlikçilerine karşı mücadele eden Kamboçya köylüleri¹ galip gelerek iktidarı aldılar ve işbirlikçilikle suçladıkları kentli ve aydın kesimlere karşı tarihin gördüğü en büyük katliamlardan birini gerçekleştirdiler.

Şu sıralar yerkürenin köyleri kentlere, yine ve alabildiğine kızgın. Ancak ölüm tarlaları artık yerel değil ve mimarları iktidarın devrini bekleyemeyecek kadar sabırsız.

Sol muhalefet küresel buluşmalarda sosyalist ideolojik ve politik hattın SSCB'nin dağılması sonrası iyice açığa çıkan krizini aşmaya ya da daha çok yeni seçenekler bulmaya çalışırken güneyin köylüleri adına birileri; orada, burada, her yerde emperyalizmin hakim unsuru ABD'ne ve destekçilerine ve bu arada Rusya'ya karşı savaşıyorlar.

İşçi sınıfının ekonomik-demokratik ve siyasi hareketi küresel olarak bir gerileme ve kargaşa yaşarken, önde görünen bu muhalefet hareketi islami motiflerle örülmüş ideolojik, politik bir hatta yürüyor.

Şiddeti tarihte hiçbir muhalif hareketin kullanmadığı ölçüde kullanıyorlar.

Tarih bize, anarşistler de dahil, ki onların hedefleri dışında kimseye zarar vermeme gibi önem verdikleri bir ilkeleri vardı, esas mücadele biçimi olarak şiddeti seçen muhalefet hareketlerinin başarılı olamadığını anlatıyor.

Bu kitapçıkta çözüm aramıyoruz.

Bu kitapçıkta güneyin kuzeye, kentlere neden bu kadar kızdığını yine kentlerden bakan birilerinin gözünden aktarmak istedik.

Elinizdeki kitapçıkta yayınladığımız makale WorldWatch² adlı Amerika'da kurulu ancak bir çok ülkede temsilcilikleri bulunan, ekonomik, politik ve çevre ile ilgili konularda araştırmalar yapan, raporlar oluşturan ve yayınlayan, moda deyimle "hükümet dışı", bağımsız bir kuruluşun yayın organından³ alındı. Yazarı World Watch Magazine'in editörlerinden Ed Ayres.

Küresel gündemi izlemeyi ve gücümüz oranında aktarmayı sürdüreceğiz.

Yazarı ve yayına izin veren Worldwatch Enstitüsü ile birlikte çeviriyi yapan Feray Salman ve bu yayına emek veren tüm dostlarımıza teşekkür ederiz.

Saygılarımızla,

YÖNETİM KURULU

¹ Kızıl Kmerler bağımsızlık mücadelesinin öznesi olarak esas olarak köylülüğe dayanıyordu. Kamboçya'da gerçekleşenler elbette bu soyutlama düzeyinde yapıldığı gibi basit bir köylü kentli çelişki ya da çatışması olarak tanımlanamaz.

² WorldWatch Institute: Dünya İzleme Enstitüsü, www.worldwatch.org

³ World Watch Magazine, Şubat 2004 sayısı.

Fatihler

16ncı yüzyılda, Hernando Cortez İspanyol İmparatorluğu için altın aramak üzere Meksika'ya doğru yola çıktı. Önüne çıkan her Aztek yerlisini öldürmek pahasına, hiç tereddüt etmeden bulduğu çok miktarda altına el koydu. Bu türden, uluslar topluluğunca tiksindirici bulunan yağmanın modasının geçtiği düşünülebilir. Elbette, ulus-aşırı suç örgütleri ve mafyanın çeşitli zararlarını hala çekiyoruz. Ancak bunlar hukuk dışı istisnalar. Bugün, kendine saygı duyan hiç bir ulus ya da şirket tüm bir kültürün bu biçimde, Cortez'in yaptığı gibi onların zenginliklerine el koymak amacıyla, acımasızca yok edilmesi ile ilgilenmez. Yoksa ilgilenir mi?

Gerçekte, bu gün değerli metaller ve diğer zenginlikler geçmiş yüzyıllara göre daha yaygın ve daha büyük ölçekte yağmalanıyor. Şimdi geçmişin fatihlerinin hayal bile edemeyecekleri miktarlarda doğal kaynak, sadece İspanya ya da küresel üstünlük sağlamaya çalışan askeri güçler tarafından değil, cep telefonları ya da tik kerestesinden⁴ mobilyalar edinmek isteyen çok sayıda ulus tarafından gerçek sahiplerinin elinden alınıyor. Artık sadece altın ya da gümüş değil coltan⁵ (sözü edilen cep telefonları için), bakır, titanyum, boksit, uranyum, kobalt, petrol, maun ve tik ağacı da yağma edilenler arasında. Ve şimdi, Aztekler ve yokedilmiş diğer toplumların yerine, yüze yakın ülkede varlığını sürdüren yüzlerce kültür/topluluk egemenlik altına alınıyor. Ve daha da önemlisi, okyanus ötesinden gelen işgalciler soygunlarını sürdürürken, bu durum mağdur halkların kendi ulusal hükümetlerince meşrulaştırılıyor ve kolaylaştırılıyor.

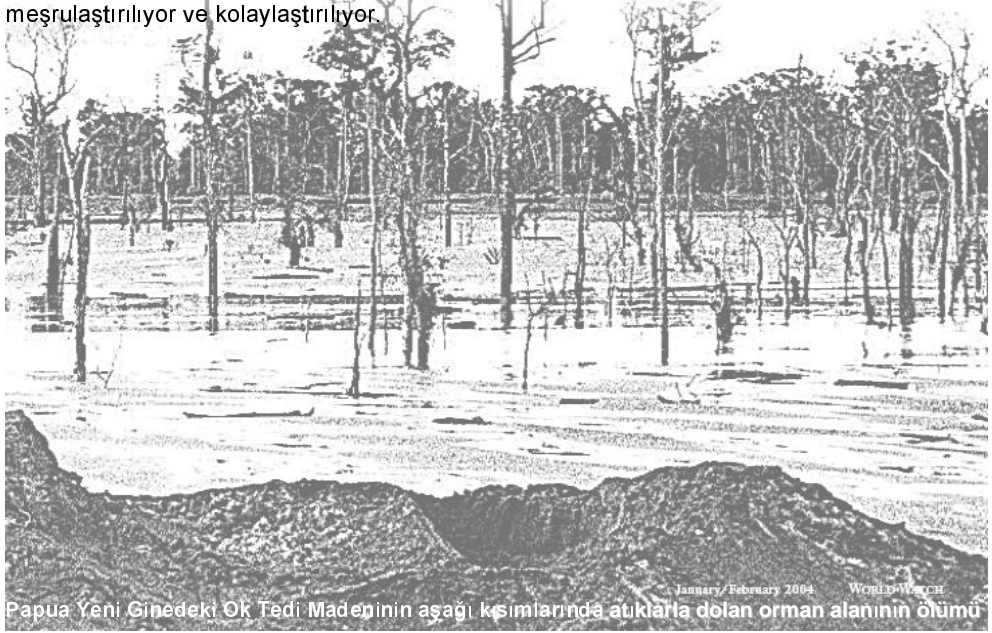

Foto: Mineral Policy Center

⁴ Verbenaceae ailesinden Hindistan'da yetiştirilen ve 2000 yıldan uzun bir süredir gemi ve mobilya yapımında kullanılan bir ağaç türü (tectona grandis). (Çev.)

⁵ Coltan: Columbite-tantalite, niyobyum (Nb) ve tantal (Ta) elementlerinin oluşturduğu doğal bir mineral. (Çev.)

Ofislerimiz, uçaklarımız ve cep telefonlarımızın ham maddeleri nereden geliyor? Belki gerçekten bilmek istemezsiniz.

Çoğu, bizim çok uzun bir süre önce sona erdiğini düşünmeyi tercih ettiğimiz bir tür yağma ile elde ediliyor.

Çağımızın soygunu, büyüklüğüne ve izleme için gerekli teknolojinin gelişmiş olmasına karşın, bazı açılardan Cortez'in becerdiğine göre daha gizli ve daha görünmez bir biçimde gerçekleştiriliyor. İşgalciler yaptıklarının TV'de gösterildiğini görseydiler çok şaşırırlardı herhalde. Bu gün bu konu aşağıda sıralayacağımız zorunlu nedenlerle kamuoyuna ulaştırılmıyor:

İlk olarak, yağma bir işgal gerektirir, ve Cortez'den bu yana geçen yüzyıllarda, uluslar, Irak'ın ABD tarafından işgali karşısında yaygın olarak yaşadıkları şokun da gösterdiği gibi, kışkırtılmamış bir işgalin meşru olmadığı yönünde oldukça ortak bir eğilime ulaşmıştır. İnsanların köleleştirilmesi ya da varlıklarının ele geçirilmesi amacıyla öldürülmesi konusunda da paralel bir gelişme yaşanmıştır. İnsani çeşitlilik ve (söz gelimi Avrupalılık ya da ulusalcılık karşısında) bir küresel toplum düşüncesi giderek daha yaygın biçimde kabul görmektedir. Ancak bu gün başkalarının zenginliklerini ele geçirme dürtüleri, ekonomik açıdan daha önce olduğundan çok fazla karşı konulamaz düzeydedir ve bu gün bunu gerçekleştirmenin araçları çok daha yaygın biçimde mevcuttur. Yani el koyma, askeri saldırı yolu ile olması zorunluluğu olmadan, sürmektedir. Bu, daha sonraki sayfalarda ayrıntılandırılacağı gibi, bu işin hala düpedüz öldürme yolu ile gerçekleştirildiği yerler olmadığı anlamına gelmemektedir. Endonezya, Sierra Leone ve Nijerya'da kendi topraklarında maden çıkarılmasına karşı çıkan halklar Cortezvari yöntemlerle tartışma dışı bırakıldılar. Ancak küresel medyanın dikkatinin yoğun olduğu yerlerde yöntemler daha dolaylıdır ve bazı şeyler kazaen olmuş gibi görünür. Topraklarında radyoaktif atık yığınları bırakan uranyum madenlerinin yakınında yaşayan topluluklarda olağanın üstünde sayılarda kanserden ölüm ve sakat doğum vakaları görülür.

Toprakları petrol işletmeleri tarafından ele geçirilen yerliler toprakları ve sularının petrokimyasal maddelerle kirlenmesi nedeniyle yavaş yavaş zehirlenirler. Büyük altın madenlerinin civarında yaşayanlar içme sularına siyanür karıştığını farkederler. Besin kaynakları, kutsal yerler gibi, yok edilir ve insanlar maddi olduğu kadar manevi yoksunluklar nedeniyle de ölürlür. Bu tür ölümler akşam haberlerinde yer almaz.

İkinci olarak, bolluk içinde yaşayan benzin ya da altın zincirlerin veya alüminyum gövdeli uçaklarda uçuş biletlerinin müşterilerinin çoğunun tanık olması gerektiği için soygun daha az görünür olarak sürmektedir. Altına hücum günlerinde, güzel bir külçe bulan şanslı bir madenci şık bir saat satın alabilirdi. Modern toplumda ise bir Rolex sahibi büyük olasılıkla bir altın madeninin yakınında bile bulunmamıştır. Büyük maden işletmeleri zenginlerin çoğunun yaşadığı kent merkezlerinden uzaktır. Dünyanın maden ve orman ürünleri varlığının büyük bölümünün sağlandığı yoksul

ülkelerde, maden işletmeleri çoğunlukla küresel iletişim ve ticaretin dışında bırakılmış uzak ormanlık alanlar ya da küçük ölçekli tarımsal üretimin yaygın olduğu bölgelerde yer alır.

Son olarak, dünyanın medya devleri varlık nedenleri olan ekonomiye ham madde sağlayan sanayinin yayılmacı karakterini ortaya koyma konusunda üstü örtük bir isteksizlik gösteriyorlar. Yazılı ya da elektronik, medyanın neredeyse tümü, çoğunlukla yerel toplulukların topraklarından veya sözde koruma altındaki doğal park alanlarından elde edilen ham maddelerle üretilen tüketim mallarının reklamları ile finanse ediliyorlar. Medyanın bir sessizlik oyununun parçası olduğunu söylemek belki haksızlık olur, çünkü büyük olasılıkla çok az medya yöneticisi, durup, onlara kar etme olanağı sağlayan ekonomiyi neyin beslemekte olduğunu düşünür. Ancak kendi işlerinin dayanağı olan ekonominin kuyusunu kazmak konusunda bir isteksizlik gösterdiklerini iddia etmek doğru olacaktır.

Doğal madde üreticisi işletmelerin tümü karanlık işletmeler değildir. Faaliyetleri insan ve çevre üzerindeki etkileri konusunda duyarlı insanlar tarafından yönetilen bazı dürüst işletmelerin varlığına rağmen bu tür işletmelerin sayısı çok azdır. Bazı tahminlere göre, örneğin, dünyanın en büyük kereste üreticilerinden olan Endonezya'da tomruk üretiminin yaklaşık olarak % 80'i yasa dışı olarak yapılmaktadır. Çevrelerine her gün tonlarca zehir saçan dünyanın en büyük bazı maden işletmeleri topraklarına el koydukları toplulukların rızası olmaksızın çalışmaktadır.

Rusya'nın toplam petrol üretiminin %65'inin **Sibirya'da yaşayan Khanty halkının** atalarından kalma topraklarında yapıyor olması onlar için şanssızlık.

Yan Sayfada Alta: İki Khanty çocuğu evlerinde

Alta: Khanty bölgesinde, Nizhnevartovsk'un kuzeyindeki Samatlor sahasında petrol kuyuları

©Scott S. Warren

Büyük Ayakizleri

Madencilik ve kerestecilik işletmeleri –doğal kaynakları işleyen sanayi sektörü-, harita üzerinde öyle görünse de, dünya yüzeyinde açılmış küçük toplu iğne delikleri değildir. Savunucuları onların büyük araziler üzerinde ihtiyatlı bir biçimde delinmiş, bu arazilerin yoksul sakinlerine sadece küçük bir bedel ödenmesini gerektiren, küçük delikler olduğunu düşünebilirler. Ama gerçekte, doğal kaynakların çıkarılması geniş kapsamlı etkilere ve büyük bir maliyete yol açar. Çünkü rüzgar, su ve vahşi yaşamın sürekli hareket içinde olduğu doğa durağan değildir, madenlerden yayılan kirleticiler Pandora'nın kutusunun açılması gibi felakete yol açabilir.

Kirlenmenin en ürkütücü biçimlerinden biri, cevher oranı düşük büyük maden yığınlarının büyük miktarda siyanür ile işlemden geçirilmesi yoluyla altın elde edilmesi yönteminin kullanıldığı yığın-ıçti altın madenciliğinde görülmektedir. Siyanür son derece zehirlidir; %2 siyanür içeren bir çay kaşığı dolusu çözelti bir yetişkini öldürebilir. Şubat 2000'de, Romanya'da (Avustralya şirketi Esmeralda Exploration'ın sahibi olduğu Baia Mare altın madeninde) yığın-ıçti atıklarını barındıran bir baraj yıkıldı ve 22 milyon galon siyanür Tizsa Nehri'ne döküldü. Zehir, bazıları tarafından 1986'daki Çernobil nükleer kazasından sonra en büyük çevre felaketi olarak tanımlanan hasarlara yol açarak, nehir boyunca Macaristan ve Sırbistan topraklarına doğru 500 km aktı. Ne yazık ki, modası geçmiş bir teknolojinin verdiği son zararlanmış gibi, bu olayın üzeri çizilemez. Altın madenciliğinde yığın-ıçti yönteminin kullanımı artmaktadır. Peru'da, Güney Amerika su havzalarını biri Atlas Okyanusu diğeri de Büyük Okyanus tarafında olmak üzere ikiye ayıran dağ sırasının üzerinde bulunan Yanacocha altın madeninden (dünyanın ikinci büyük altın madeni) kaynaklanacak benzeri bir akıntı iki yönde de akarak iki her okyanusa da ulaşabilir. Ve Tanzanya'da Geita madeni Victoria Gölü'ne dökülen Nyamelembo Nehri'nin tam kenarında kurulmuştur. Gezegenin en büyük ve en değerli tatlı su göllerinden biri olan Victoria Tanzanya kadar Uganda ve Kenya ekonomileri için de vazgeçilmez değere sahiptir. Kenya'lı bir çevre profesörü olan Wangari Maathai (şu anda ülkenin Çevre Bakanı) Geita madenini "bu güne kadar karşılaştığı en duyarsız ekonomik girişim" olarak tanımlıyordu, çünkü "mesele sadece insanların zehirlenmesi değil. Çok yakında Avrupa Birliği Doğu Afrika'dan yapılan tüm balık ihracatını balıklarda biriken zehirli maddeler nedeniyle yasaklayacak ve yaşamları tümüyle balıkçılığa dayanan yerel halk büyük bir ekonomik kayba uğrayacaktır."

Modern madenlerde üretilen türden sıvı atıklar, birilerinin kuru temizleme sıvılarını kanalizasyon sistemine boşaltması ya da eski pillerini çöpe atması ile oluşan görece önemsiz suçlarla kıyaslanamaz. Maden atıkları dünyanın yağmur ormanlarına, yeraltı sularına ve besin maddelerine büyük miktarlarda zehir salar. 1982'de, Zontana'da (Montana, ABD) Zortman-Landusky altın madeni işletmesi yeraltı suyuna 52.000 galon siyanür sızmasına yol açtı ve durum ancak yerel bir maden çalışanının evindeki musluktan akan suda siyanür kokusunu farketmesi ile ortaya çıktı. Siyanür Hitler'in gazodalarında Yahudileri öldürmek için kullanılan maddedir. Bugün, Endonezya Batı Papua'da, Amerikan şirketi Freeport McMoRan tarafından işletilen altın madeni yerel nehirlere her gün 120.000 ton siyanür karıştırılmış su dökmetedir. Yerel halkın rızası dışında onların yaşadığı topraklara kurulmuş olan Papua Yeni Gine'deki Ok Tedi bakır madeni Fly Nehrine günde 200.000 ton atık dökerek bir zamanlar biyolojik açıdan zengin olan yöreyi yıkıntıya uğratmıştır.

Nehirlerin yanı sıra, doğal kaynakların üretiminden kaynaklanan zararların yaygınlaşmasını sağlayan başka yollar da var. Özellikle rüzgar, büyük madenler söz konusu olduğunda bir nükleer santral kazasında olduğu kadar tehlikeli bir unsur olabilir. Uranyum madenleri öğütülmüş cevher kalıntı ya da atıklarını içeren büyük yığınlar üretir. Dünya Yerel Çalışmalar Merkezi'ne (Center for World Indigenous Studies) göre uranyum madenciliğinin sebep

olduğu en önemli halk sağlığı riski, kalıntı yığınlarından gelecekteki binlerce yıl boyunca sızmaya devam edecek olan radon-222 gazının solunmasıdır. Avustralya'da, terkedilmiş bir uranyum madeninin atık barajı muson yağmurları nedeniyle yıkıldı, atıkların nehir ve rüzgar tarafından yayılması Aborjin'lerin yaşamakta olduğu 100 kilometre kare büyüklüğünde bir alanın kirlenmesine ve boşaltılmasına yol açtı. ABD'nin güney batısında, El Paso Doğal Gaz Şirketi'nin sahibi olduğu terkedilmiş bir uranyum madeninin radyoaktif kalıntıları rüzgar tarafından sürüklenerek Navajo Yerlileri'nin otlak alanlarının kirlenmesine neden oldu.

Guarayo halkının atalarından kalan yaşam alanlarında bulunan 500.000 hektar eski orman alanı onların rızası olmadığı halde Bolivya Hükümeti tarafından kerestecilik firmalarına tahsis edildi.

Yanda: Guarayo çiftçilerinin La Paz'da anayasal reform talebiyle yaptıkları gösteri.

David Mercado, © REUTERS 2002

Doğal kaynakların üretimi bazı durumlarda sadece tek bir noktada değil geniş bir alana yayılarak yapılır. Kerestecilik işletmeleri dünyanın biyolojik açıdan en değerli ormanlarının bazılarını yok etmiştir. Bu işletmelerin çoğu yasadışıdır ya da yerel bölge sakinlerinin umutsuz itirazlarına karşın yozlaşmış ulusal hükümetlerden izin almışlardır. Bolivya hükümeti, 1990'ların sonlarına doğru, Guarayo Bölgesi'nde 500.000, Chiquitano de Monte Verde Bölgesi'nde de 140.000 hektar alan için kerestecilik imtiyazlarını onayladı. Kamboçya'da yasa dışı kereste üretimi ciddi bir ormansızlaşmaya, sellere ve çeltik tarımının büyük zarar görmesine yol açtı. Geçimleri bu ormanlara bağlı olan halk göç etmek zorunda kaldı. Liberya'da, 2000 yılında 100 milyon dolar değerinde kereste kesildi ve diktatör Charles Taylor'u zenginleştirmek ve taraftarlarını silahlandırmasını sağlamak için, büyük ölçüde Avrupalı tüketicilere satıldı. Endonezya'da orman yağması çok üst düzeylere ulaştı; her yıl 2 milyon hektar orman alanı yokediliyor.

Bolivya'da Santa Cruz'un doğusunda soya fasülyesi üretimi için açılan orman alanları

Sessizliği Satılmak

Cortez'in halkla ilişkiler sorunu olmadı. Shell Oil ya da Freeport McMoRan gibi şirketler, küresel medyanın zımnı kabulü ile, doğal kaynaklar üretimini dünyanın uzak bölgelerinde sürdürebilirler, ancak artık aktivistlerin ve Amazon İzleme (Amazon Watch) Grubu, Yağmur Ormanları Eylem Ağı ve Mineral Politikaları Merkezi gibi grupların dikkatinden kaçamazlar. Halkının yaşam alanlarının Shell tarafından mahvedilmesini protesto etme cesaretini göstermiş olan Ogoni aktivisti Ken Saro-Wiwa'nın öldürülmesi olayında Nijerya hükümeti ile gizlice anlaşmış olmakla suçlandığında Shell'in ciddi şekilde canı yandı. Bu nedenle doğal kaynakları işleyen büyük şirketler ne istedikleri ve nasıl elde ettikleri konusunda daha ihtiyatlı olmayı öğrendiler. En çok kullanılan yöntem, uğrayacakları zararlar konusunda bilgisi olmayan yerel halklara iş vaadinde bulunmak ve bu insanları ve ailelerini sağlıklarını kaybettiklerinde bile koparamayacakları bir bağımlılık ilişkisi içine sokmaktır. (sözleşmeli köleliğin çağdaş bir biçimi) Aborjin yazar Vincent Forrester bu bağımlılık ilişkisinin Avustralya'da kendi halkının yaşadığı bölgedeki Ranger uranyum madeninde nasıl kurulduğunu anlatır. Kendi toprakları üzerinde maden işletilmesinden doğan imtiyaz hakları yerel halka değil hükümete ödenmektedir. (Birçok şirket kimseye bir hak ödemez) Bunun

karşılığında hükümet topluluğun ihtiyaç duyduğu hizmetleri sağlar, ancak halkı madencilğin toprakları ve sağlıkları üzerindeki etkileri konusunda bilgilendirmez. “Bu bağımlılık, bana göre, bir tür şantaj ilişkisidir,” der Forrester. “Beyaz Avustralya, öndersiz ve birikimsiz toplumdışı harekete ‘Toyotalar almak ya da kuyular açmak için para sahibi olabilirsiniz, ancak maden yoksa para da yoktur.’ demektedir.”

Rıza sağlamanın daha hileli bir yolu ise yerel halk arasından söz konusu madencilik çalışmasını, yoksul bir bölgede büyük anlam ifade edebilecek küçük ödemeler karşılığında desteklemeye gönüllü bireyler bulmaktır. Önerilen para yerel toplulukta çatlaklara neden olarak projenin sağlam bir dayanak bulmasına yeterli karışıklık yaratır. Örneğin, 1990’ların sonlarında, *Navajo Times*’da, New Mexico, Crownpoint’te bulunan Navajo yerleşiminin yanında bir uranyum madeni işletmek isteyen HRI şirketinin, topluluktaki bazı arazi sahiplerine kira ödeme teklifinde bulunduğu haberi yer aldı. Albuquerque’de bulunan Güneybatı Araştırma ve Bilgi Merkezi’nden Chris Shuey tarafından hazırlanan bir rapora göre rüşvetin tutarı 367.000 dolara ulaştı. Crownpoint’in o dönemdeki nüfusu 2.700 olduğuna göre HRI, yerleşim alanından yedi,sekiz yüz metre uzakta topluluğun yeraltı suyu yataklarını uranyumun yerinde-liç yöntemiyle işleneceği bir ortam olarak kullanmaya (suyu daha sonra içinden uranyum elde etmek üzere bir “hamile çözelti” haline getirme yöntemi) başlamak için kişi başına 136 dolar ödüyordu.

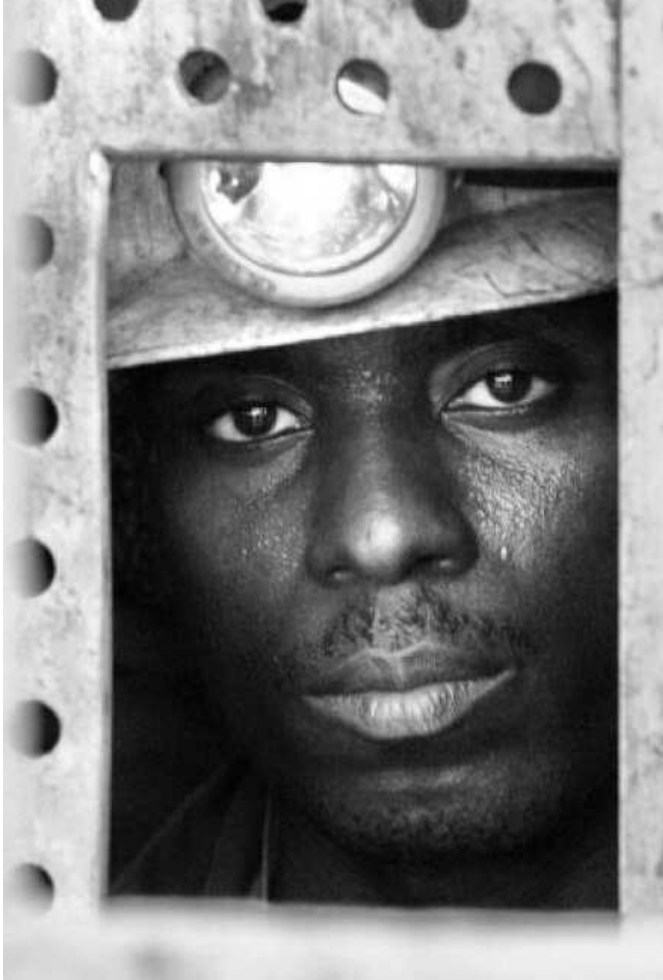
Madagaskar’da, Anglo-Avustralya madencilik devi Rio Tinto yerlileri daha ucuza satın almaya çalışmıştı. Rio Tinto, seyrek bulunan ve tehlike altındaki bir çok bitki türünü barındıran bir yerli yaşam alanını süpürerek, 40 km’lik bir kıyı şeridinde madencilik yapmak istiyordu. Şirketin stratejisi köylüleri yiyip içerken söz konusu maden işletmesini öven ancak olası zararlardan hiç söz etmeyen filmler izlemeye davet etmekte.

Yer küre üzerindeki madencilik ya da kereste üretimi işletmelerinin birçoğunda teslimiyete yol açan temel ekonomik dürtü iş bulmanın cazibesidir. İnsanların yoksul olduğu yörelerde kısa vadeli gelirin cazibesi genç işçilerin çalıştıkları işletmenin kültürleri ve sağlıkları (ve yerel ekonomilerinin uzun dönemli sürdürülebilirliği) üzerindeki uzun vadeli etkilerini görmelerini engeller. Bugün, Arktika’da Inuit toplulukları petrol çıkarma faaliyetlerinin yoğunlaşp yoğunlaşmaması konusunda bölünmüş durumda. Geleneksel yaşam biçimlerinin tehdit altında olduğunu görenler güçlü bir direniş gösterse de, kendi ulusal hükümetlerinin rüşveti kabul etmesinden sonra, saldırıları uzaklaştırmaya güçleri yetmiyor. Küreselleşen ekonomi ile hükümetlerin satın alınması yaygınlaşıyor. Bir kaç yıl önce, örneğin, Hindistan’da Bhagata, Khond, Konda Reddi ve Samantha yerli toplulukları topraklarında bulunan boksit (alüminyum cevheri) yataklarını işlemek isteyen yabancı şirketlerin hedefi haline geldiler. Hindistan anayasasının yerli halkları bu türden istismara karşı koruyan hükümleri Andra Pradeş eyaletinin şirketleri gizlice davet ederek işletme ruhsatlarını vermesini engellemedi. Karşıtlar o günden bu yana bir hukuk mücadelesi sürdürüyorlar.

Gerçekten hiçbir seçenek yok mu?

Ekonomistler “çıkarıcı (extractive) sanayi” (doğal kaynakları çıkaran sanayi dalı) deyimi ile, temel olarak ham maddelerin gezegen yüzeyinden koparılması için ağır makineler kullanılan madencilik, petrol, gaz ya da kerestecilik sanayilerini kastediyorlar. Bu kavram; yeraltı kaynaklarından su pompalanması, okyanuslarda balık avlanması, maymunların etleri için vurulması ya da yaban arıların ballarının toplanmasını da içerecek biçimde kolaylıkla genişletilebilir. Biz burada, dünyanın dışlanmış toplumlarının ve en fazla tehdit altındaki türlerinin yaşam alanlarındaki büyük yoğunlaşmaları nedeniyle; dikkatimizi madencilik, petrol ve kerestecilik üzerinde yoğunlaştırıyoruz. O halde bu, sanayiler, sanayi toplumunun yerkürenin kültürel ve biyolojik dengelerine en doğrudan (ve en az denetlenen) saldırısıdır.

Bu sanayiler için kısıtlamaların eksikliği, bir ölçüde, sanayileşmiş ülkelerin hükümetlerinin cinin şişeden çıkmasının üzerinden çok vakit geçtiği ve yarattığı hasarları geri çevirmeye çalışmanın Amerikan Yerlilerinin topraklarına iki, üç yüzyıl önce Avrupalılar tarafından el konmasının yarattığı hasarları geri çevirmeye çalışmak kadar gerçek dışı olacağı şeklindeki örtülü inanışlarını yansıtır olabilir. Ancak geçmişteki adaletsizlikleri giderme düşüncesinin “gerçek dışılığı” da şaibeli bir varsayıma dayanır; geçmişte toprakları fethedilen yerlilerin torunları o zamandan bu yana modern sanayi toplumu tarafından asimile edilmişlerdir ve fatihlerin torunları ile aynı çıkarları paylaşmaktadırlar. Ne var ki, ABD'nin güney batısında yer alan Navajo yerleşim alanlarının gerçekliği bu varsayımı çürütmektedir. Yerli Amerikan toplulukları ülkenin geri kalan bölümlerine oranla çok yoksullaşmıştır, hastalık, işsizlik ve intihar oranları da görece olarak yüksektir. Ve sömürgeci maden işletmelerinin en utanmazca yoğunlaştığı topraklar Amerikan Yerlilerinin yerleşim alanlarıdır. Benzer gözlemler, başka bir çok örneğin arasında, Nijerya'nın petrol zengini Ogoni bölgesinde ya da Bolivya'nın Guarayo yöresinde de yapılabilir.

Luc Gnago © REUTERS 2003

Ashanti altın madeninde çalışan bir maden işçisi

Kolonyalizm çağının ırk ayrımlarının yirmi birinci yüzyıl ekonomisinde de sürdürülmesine olanak sağlayan politik atalet aynı zamanda sanayi üretkenliği ile ilgili demode varsayımın da sürdürülmesine olanak sağlamıştır. Yaygın inanışa göre alışageldiğimiz zengin yaşam tarzını sürdürmek istiyorsak halen bulunduğumuz yerleri kazmayı ve kuyular açmayı sürdürmenin ve doğrusu daha fazla kaynağın bulunduğu yerleri kazmaya başlamanın dışında başka seçeneğimiz yoktur. Yani, Inuit topluluğu Alaska Ulusal Vahşi Yaşam Sığınağı'nda (ANWR) ren geyiği avlıyorsa, ancak teröre karşı savaş ve Amerikan Hummer jipleri ya da askeri sevkiyatı için yakıt gerekiyorsa ve ANWR'nin altında petrol varsa; er ya da geç Inuit'ler kenara çekilip, modası geçmiş yaşam biçimlerini unutup İngilizce konuşmayı öğrenecek, yönlerini güneye dönüp Exxon'ya da Wal-Mart'ta iş arayacaklardır.

Medya haber tekelleri ve onların tutucu ağırlıklı yorumlarını takibederek öğrenme olanağınız olmasa da bu tür varsayımlar fazlasıyla itibar kaybetmiştir. İtibar kaybı değişik biçimler alır, tümü de refah ekonomisinin farklı bir inatçı ve yanlış inanışın yıkılması ile ilişkilidir:

“Ekonomik büyüme ham madde ve enerji kullanımının artmasını gerektirir”

Diğer bir deyişle, nüfus momentine (alınan azami önlemlere rağmen nüfusun önlenemez artışı) ek olarak gezegendeki yaşam standartlarının da yükselmesi ham madde gereksinimini ister istemez artıracaktır. Tarihsel olarak ekonomik büyüme artan tüketim anlamına *gelirdi*. Ancak bu bağıntının sürmesi gerektiği düşüncesi tüketim maddeleri kullanımı verimliliğinin sabit kalması gerektiği varsayımına dayanır ki bu böyle olmak zorunda değildir. Örneğin, kentler daha yoğun yerleşim birimleri olarak yeniden planlansa, yaşam kalitesinde gerçek bir iyileşme sağlanırken, barınma ihtiyacının karşılanması ve taşımacılık için gerekli malzeme miktarı büyük ölçüde düşebilir. Asfalt ve benzin tüketimi ile birlikte trafik sıkışıklıklarının fiziki ve ruhsal zararları, trafik kazaları, hava kirliliği ve varoşların izolasyonu azalabilir. Aynı biçimde, teknolojik gelişmeler ve tüketici davranış biçimlerindeki değişikliklerden (dört çekerli jipinizi ekonomik bir modelle ya da motorlu yaprak toplayıcınızı bir tırmıkla değiştirmeye ne dersiniz?) kaynaklanan enerji kullanımında artan verimlilik te kişi başına petrol ya da alüminyum ihtiyacını, mutluluk beklentisinden fedakarlık etmeye gerek kalmadan büyük ölçüde düşürebilir. En yoksul 2 milyar insan için daha iyi bir yaşam umudu başka yerli halkların yoksullaştırılmasını, onların topraklarında madencilik yapılmasını ya da o toprakların ormansızlaştırılmasını zorunlu kılmaz.

“Artan tüketim malzemesi ihtiyacını karşılamak için topraktan daha fazla doğal kaynak çikartılması gerekir.”

Daha verimli tasarım ve kullanım biçimlerinin sağladığı yararları da tükettiğimizde, en azından nüfus artışını durdurmaya başaran dek, gerçekten doğal kaynak arzını artırma ihtiyacı duyabiliriz. Ancak artışı topraktan gelmesi gerektiği varsayımı hatalı bir biçimde yeni materyalin kullanılmamış olması gerektiği kabulüne dayanır. Gezegenin uzun dönemli ekolojisi içerisinde hemen tüm maddeler, er ya da geç, yeniden döngüye girerler, şimdi bizim bunu kısa dönemde yapmamız gerekiyor. Geleceğin madenleri yağmur ormanlarında değil artan biçimde kentlerde olacaktır. Kullanılmış alüminyumun yeniden çevrime sokulması ile, şimdiden, bazı yörelerde boksit madenciliği ihtiyacı yarı yarıya azalmıştır.

Dylan Martinez © REUTERS 2000

Sierra Leone'de elmas madeninde çalışan bir işçi

AFRİKALI MADEN İŞÇİLERİ kendilerini ve toplumlarını yoksulluğa mahkum ederken küresel altın ve elmas karaborsalarını zenginleştiren bir sistemin tutsakları haline gelmiştir.

“Yerli halkların topraklarında madencilik ya da kereste üretimi yapmak ucuzdur.”

Bu iddia, Wal-Mart'ın kullandığı; fazla seçeneği bulunmayan yoksul insanları küçük ücretler karşılığında tuvaletleri ya da yerleri temizlemek üzere işe almanın ekonomik olduğunu belirten iddiaya benzer. Bu düşünce, sanayinin dış faktörlere, üretimin sosyal ve çevresel maliyetlerine ödeme yapmaması durumunda daha fazla kar edeceğini öne süren daha genel bir yanlış inanışın sadece bir parçasını içerir. Ekonomik uygulama tepkici doktrin çerçevesinde yerinde sayarken ahlaki duyarlılık kölecilik konusunda az sayıda insanın kuşku taşıdığı günlerden bu yana çok yol katetti. Ucuz emek sömürüsü yarı-köleci bir uygulamadır ve bu konuda kamusal duyarlılığı artırmaya adanmış yüzlerce kuruluş bizi sosyal maliyetlerin ihmal edilebileceği noktasının ötesine taşıyalı çok oldu. Doğal kaynakları çıkarma sanayisinin gerçek maliyetleri (örneğin, petrol şirketlerinin yerel su kaynaklarını kirletmeleri sonucu oluşan hastalıkların tıbbi maliyetlerine katlanması talebi) karşı konulamaz biçimde daha çok içselleşecektir. Bu gerçekleşirken petrol ve diğer ham maddelerin fiyatları yükselecek ve yeni ve uzun vadeli seçenekler (petrol yerine yenilenebilir enerji kaynakları, kullanılmamış maddeler yerine yeniden kazanılmış metaller ve kereste, daha çok kaynak yerine daha verimli kullanım) geliştirme dürtüsü artacaktır.

Bütün bunlar, madenciliğin, petrol çıkarılmasının ve kereste üretiminin bir ölçüde belirsiz bir geleceğe kadar devam etmeyeceği anlamına gelmiyor. Ancak sağlıklı bir ekonomide, bu faaliyetler daha büyük bir dikkatle, daha küçük ölçekte ve baskıyla değil yalnızca tercih sonucu izin verilen yerlerde (o zaman da hiçbir insan topluluğuna ya da canlı topluluğa kalıcı zarar vermeyeceği yerlerde) sürdürülecektir. Eninde sonunda, Hindistan'da bir koruma alanı ya da bir yağmur ormanında maden işletmek, örneğin, Paris ya da Dallas'ın varoşlarında maden işletmekten daha ucuz olmayacaktır.

Delik deşik bir gezegen

Arka sayfalarda yeryüzünde büyük çukurlar açan büyük madencilik, sondaj ve kerestecilik işletmelerinin sadece küçük bir kısmını göreceksiniz. Sadece bunlar bile makineli tüfikle taranmış bir gezegen görüntüsüne neden oluyor. Diğer binlerce benzer nokta haritada gösterilmedi. Nüfus artışı ve kişi başına tüketim ve enerji kullanımı artışı sürerken, yerli halkların topraklarının ve ekosistemin giderek artan oranda yok olmasına yol açan doğal kaynak araştırmaları da yoğunlaşıyor.

Not: Yıldız (*) işaretli başlıklar planlama aşamasında olan faaliyetleri içermektedir.

